

Období Erbenovo v dějinách českého národopisu

Miroslav Válka

Nahlédneme-li do dosud nejrozsáhlejších dějin českého národopisu, které publikoval Jiří Horák v jednom z dílů meziválečné *Československé vlastivědy*,¹ je tam druhá část epochy „Romantismu“ označena jako „Období Erbenovo“ a vymezena lety 1841 až 1886. Uvedená data se vztahují k prvnímu vydání Erbenových *Písni národních v Čechách* (1841) a ke čtvrtému, už posmrtnému vydání, jehož tisk začal r. 1886, ovšem už pod názvem *Prostonárodní české písně a říkadla*. Uvedená skutečnost demonstruje jednak význam Erbenovy osobnosti v dějinách českého národopisu, jednak kvalitu jeho díla, jež vedly Horáka k použití dat vydání Erbenových písňových sbírek jako historického periodizačního mezníku.² Položme si otázku, nakolik bylo Erbenovo národopisné dílo normotvorné a období vymezené jeho sbírkami opravdu konzistentní, jak z hlediska vědecké metodologie, tak z hlediska ideově programového? Jisté pochybnosti vznikají z toho, že Horák o Erbenově období uvažuje ještě patnáct let po jeho smrti, kdy už sotva mohl aktivně ovlivňovat a formovat vědecký život.

Sběratelství lidové písně

Středobodem Erbenova národopisného díla je zájem o lidovou píseň. Prvním výsledkem jeho sběratelské práce byly *Písně národní v Čechách I-III* (1841, 1843, 1845), které překvapily oddílem písní epických, baladami, pro českou písňovou tvorbu v užším slova smyslu netypické.³ Proto se objevilo podezření o jejich věrohodnosti, čemuž Erben čelil uveřejněním příspěvatelů na konci III. svazku své sbírky. Srovnáním českých písní s písněmi z jiných slovanských sbírek podepřel vědecký význam sbírky. Z dobové praxe vychází jeho bájeslovné poznámky, o jejichž kvalitě však nebyl úplně přesvědčen, protože je v dalších vydáních eliminoval.

Konečná podoba sbírky prošla ještě určitými vývojovými mezistupni. V padesátých letech 19. století vyšly dva svazky druhého vydání, které obsahovalo písně z dalších českých krajů. Erben však ve sběratelské práci pokračoval a definitivní podoba sbírky autorem redigované k vydání dostala upravený název *Prostonárodní české písně a říkadla* (1863–1864). Změna v názvu signalizovala jednak posun v chápání lidové písně, protože termín „prostonárodní“ naznačil, že jde o písňovou tvorbu jen jedné složky národa, lidových vrstev. Vedle toho se v názvu

odrazila skutečnost, že sbírka obsahovala i další složky lidové slovesnosti, dětský folklor a slovesné texty zvykoslovné. Velkou Erbenovou zásluhou je uveřejnění celkem 61 textů z kategorie písní výpravných, tj. epických, nejrozsáhlejšího souboru z Čech, takto zároveň zachráněného před zapomenutím. I když Erben připojil srovnávací materiál ze slovanského světa, soustavný výklad o české lidové písni chybí, jak mu vytkli recenzenti. V předmluvě najdeme Erbenovy názory na lidovou píseň, včetně její definice: „*Píseň národní jest zpěv z národu vůbec vyšlý i v jeho duchu, co do obsahu i do formy složený.*“⁴ Z koncepce je patrné přetrvávání dobového estetického hlediska, takže sbírka vytváří idealizovaný obraz lidového zpěvu, na druhé straně Erben uplatnil některé moderní ediční zásady.⁵ Konkrétně ke koncepci prvního vydání uvádí v dopisu příteli Karlu Vladislavu Zapovi: „*Žel mi toho, že sem musel písně vydávati beze všeho systému a uspořádání, tak jakž se mi byly právě sešly; a však záleželo na tom, abych s tím, byť i nebylo vše dokonalé, neprodléval, chtěl-li sem předejiti nové škvrně, jež se v ohledu tom na národ český chystala, totiž sbírkám, činěným od lidí, kteří ani pojemu nemají o tom, co jest píseň národní, přijavše do sbírek svých nejen všecek neřád literatury dvougrešlové, nýbrž i písně a překlady básníků novějších, zkrátka vše, co se zpívá; a k tomu nemají ani za mák vtípu hudebního, aby mohli píseň národní zazpívati, tím méně pak nápěv napsati.*“⁶

Přes uvedené kritické hlasy lze objektivně konstatovat, že Erben a jeho spolupracovníci svou sběratelskou prací shromáždili základní fond klasické české lidové písně 19. století, protože se společenskými změnami po zrušení patrimoniální správy (1848) a modernizací života dochází na českém venkově k výrazným změnám. Navíc shromážděný písňový fond má výrazné přesahy do 18. století.⁷

Jak je patrné z názvů Erbenových písňových sbírek, sledoval jen český materiál v užším slova smyslu a respektoval historické zemské hranice, tj. soudobé správní členění habsburské monarchie. Jeho rovnocenným moravsko-slezským pendantem byl František Sušil (1804–1868), který podobně jako Erben vycházel především z vlastních sběrů a zápisů a při edičních pracích přistupoval k písňovému dědictví z analogických estetických pozic. Jeden podstatný rozdíl mezi oběma sběrateli je, a to v hodnocení písňového materiálu z hlediska mytologického. Pohanská mytologie a rekonstrukce předkřesťanských představ slovanských předků Sušila nezajímala ani v případě lidových písní, ani v případě jiného slovesného materiálu. V Sušilově bibliografii nenajdeme mytologické rozpravy, jako je tomu u Erbena, a vysvětlení

bude patrně souviset s povoláním F. Sušila, katolického duchovního a později profesora novozákonní teologie na brněnském bohosloveckém semináři.

Stejně jako u Erbena také Sušilova sbírka *Moravské národní písně s nápěvy do textu vřaděnými* (1860) prošla různými vývojovými etapami se změnou názvů i koncepce. První sběry Sušil podnikal ve 20. letech 19. století, některé písně zaslal na přání Čelakovskému a souborně uveřejnil v první samostatné sbírce, v *Moravských národních písních* (1835). Stejně jako Erbenova sbírka pro Čechy, představuje sbírka Sušilova pro Moravu základní fond lidové písně, i když sběratelské práce pokračovaly i později.⁸

Lidová pohádka jako literární žánr a mytologický pramen

Zatímco odborný a literární zájem o lidovou píseň, její sběry a vydávání lze zaznamenat už v počátcích národního obrození a před érou Erbenovou,⁹ sběr pohádek a dalších slovesných druhů v době Erbenově dostává pevné a jasné kontury a pohádka se formuje jako literární žánr, protože orientace na lidovou pohádku souvisela s vlastní autorskou tvorbou.

Tak je tomu v případě Boženy Němcové. Její *Národní báchorky a pověsti* (1845–1847) byly dlouho nejrozsáhlejší českou sbírkou, která prozrazovala literární cit autorky při úpravách původních lidových látek. Během cest na Slovensko se Němcová věnovala také vlastní sběratelské práci a spolu s texty, které dostala od slovenských přátel, sestavila a vydala *Slovenské pohádky a pověsti* (1857–1858), dílo, jež mělo zejména buditelské poslání a předznamenalo zájem Němcové o pohádkovou tvorbu ostatních slovanských národů s cílem připravit obsáhlý soubor slovanských pohádek. O plánu píše v listu Gustávu Kazimíru Zechenterovi¹⁰ 6. července 1858: „*Po slovenských budou následovat srbské, slavonské, korutanské, rusinské a snad i ruské některé.*“¹¹ Plán zůstal jen torzem, i když se jí podařilo od jihoslovanských přátel získat některé texty slovinské (z Korutan), chorvatské ze Slavonie, Karadžičovy srbské a pak i bulharské, které publikovala individuálně časopisecky nebo ve sbornících.¹²

Na Moravě je zájem o lidové pohádky a slovesnou tvorbu spojen v době Erbenově s několika autory, z nichž přední místo náleží Beneši Metodě Kuldovi (1820–1903). Výsledky své sběratelské práce na Valašsku publikoval v edici *Pohádky a pověsti národu moravského I. Moravské národní pohádky a pověsti z okolí Rožnovského* (1854). Kuldovy sběry vyšly ještě později a některé z látek otiskl

ve svých souborech i Erben.¹³ Pedagogické cíle vedly Kuldu k úpravám textů, na druhé straně cenné jsou jeho postřehy o vypravěčích a vytvoření profilu repertoáru jednoho moravského regionu v polovině 19. století.¹⁴

I když Erben nebyl úplně první sběratel českých pohádek,¹⁵ jeho pohádkoslovné dílo vědecké i sběratelské má význam zásadní. Jako zastánce Grimmovy teorie byl přesvědčen o mytickém jádru pohádek a akceptoval solární teorii, založenou na symbolickém boji slunce se zimní temnotou. Pohádky podle Erbena obsahují doklady světového názoru pohanských předků.

Jednotlivé pohádkové texty začal Erben publikovat nejdříve samostatně časopisecky¹⁶ a směřoval k soubornému dílu, k edici *Sto prstonárodních pohádek a pověstí slovanských v nářečích původních* (1864), jež měla nejen vědecké poslání, ale i buditeleský rozměr. Texty po Erbenově redakci obsahově i formálně dokonale pocházely ze všech slovanských zemí – včetně dosud neznámých pohádek kašubských a bulharských – a měly přispět také k poznání slovanských jazyků, proto byly otištěny v originálním znění doplněném slovníčkem. Z hlediska stylistického je charakterizuje „*nenapodobitelná prostota slohu a jadrná ryzost jazyková*“, jak konstatuje J. Horák.¹⁷ Překlady slovanských pohádek do češtiny obsahoval pozdější Erbenův výbor *Vybrané báje a pověsti národní jiných větví slovanských* (1869), jehož cílem bylo vědecké poznání pohádek: šlo o obraz slovanské mytologie od látek kosmogonických přes tzv. prvotní věk k báječným bytostem a rekům. V předmluvě Erben zopakoval své názory na původ a význam pohádek v intencích solární teorie.

O souborné zhodnocení českého a slovanského písňového a slovesného dědictví se Erben nepokusil. Ujal se ho slovenský buditel a představitel národního života Ľudovít Štúr (1815–1856), organizátor sběratelských akcí mezi slovenskými studenty. Jeho dílo *O národních písních a pověstech plemen slovanských* vyšlo v Praze nákladem Matice české r. 1853. Štúr, který se opíral o filozofické základy Heglovy, přistupuje k lidové slovesnosti z pozic etických. Slovesnost je mu dokladem lidové etiky, obrazem života rodinného a společenského a vyplývá z ní mravní výše a umělecké nadání lidu. Štúr vyslovil tezi, že u slovanských národů se toto nadání projevilo nejvýrazněji v slovu a písni, proto Slované západ obrodí právě poesíí.

Od mytologie k výročním rituálům

Sběr lidové slovesnosti u Erbena úzce souvisel s pracemi mytologickými. Intenzivní zájem o mytologii, rekonstrukci předkřesťanských náboženských představ

inicialo v evropské vědě Jakob Grimm svou *Deutsche Mythologie* (1835), základním dílem, které výrazně ovlivnilo vědecké bádání i ve slovanském světě. Když starý pohanský mýtus podlehl křesťanství, zůstal zachován v lidovém podání, písních, pohádkách, výročních obyčejích a v obřadech venkovského lidu, taková byla představa Grimma i Erbenova. Vědecká historicko-filologická metoda a domácí (germánský) materiál uchránily Grimma před fantastickými konstrukcemi, jichž se nevyvarovali jeho mnozí následovníci.

Problematikou slovanské mytologie se Erben zabýval intenzivně a výsledky publikoval v několika statích v *Časopise Českého muzea* i v úvodních slovech ke svým sbírkám písní a pohádek. V rozpravě *Jména měsíců slovanská vůbec a česká zvláště* (1849) polemizuje s názorem Dobrovského ohledně stáří jmen měsíců.¹⁸ V *Obětování zemi* (1848) konstatuje, že zazdívání lidí do základů staveb není obyčej slovanský, ale cizí související s budováním kamenných staveb. Složitě bájeslovné konstrukce provázejí Erbenovu práci *O dvojici a trojici v bájesloví slovanském* (1857). Vychází ze slovanského božstva Triglav – od Slovanů polabských se dostává k Jihoslovanům (hora Triglav ve Slovinsku). Materiál nachází v pohádkách o trojhlavém drakovi a čaroději se třemi obručemi apod. Triglava považuje za Bělboha, proti kterému stojí temný vládce zimy Trojan – Černoboh. „Doznejme, že *touto monografií Erben zašel na cestu neschůdnou*,“ konstatuje J. Horák.¹⁹ Později, v padesátých letech vznikla rozprava *Vídy čili sudice*,²⁰ v níž rozebírá slovanskou víru v osud. Představám o původu světa věnoval poslední ze svých mytologických rozprav po názvem *Báje slovanská o stvoření světa* (1866),²¹ k níž se mu podařilo shromáždit skromný materiál domácí, průkaznější z jiných slovanských zemí zejména východních.

I když Erben publikoval řadu mytologických statí, souborné dílo vytvořil jeho kritik, profesor Ignác Jan Hanuš (1812–1869). *Bájeslovný kalendář slovanský čili Pozůstatky pohansko-svátečních obřadův slovanských* (1860) komentuje výroční zvykoslovný kalendář a snaží se z něho vytvořit jednotnou soustavu, ovšem za problematického spojování křesťanských svátků s pohanskými slavnostmi. Vedle *Bájeslovného kalendáře* Hanuš vydal další rozpravy, které se snažily mytologickou problematiku řešit na základě vědeckého studia lidového podání a s pomocí srovnávací metody. I když na rozdíl od Erbeny nebyl terénním pracovníkem, ve slovanském pohádkoslovném materiálu se spolehlivě orientoval. „*Ve srovnání*

s Erbenovým dílem byl Hanušův přínos na poli slovanské mytologie mnohem slabší a ohlas jeho prací u Slovanů spíše sporadický.²²

Naopak zplanění mytologického bádání v době Erbenově je patrné u badatelů, kteří své vývody neměli podepřené hodnověrným materiálem nebo materiál interpretovali bez patřičných znalostí filologických a historických. Patrné je to v díle Václava Krolmuse (1787–1861), jehož třísvazkové *Staročeské pověsti, zpěvy, hry, obyčeje, slavnosti a nápěvy ohledem na bájesloví československé* (1845–1851) poznamenaly diletantské představy o slovanském náboženství snižující také vypovídací hodnotu zaznamenaného zvykoslovného materiálu.

Mytologickou problematiku Erben zpracoval také v řadě hesel pro *Slovník naučný* (1860–1872), jehož redaktorem byl František Ladislav Rieger. Navíc v Erbenově pozůstalosti zůstal zachován rozsáhlý *Abecední slovník slovanského bájesloví*, svědčící o důležitosti, kterou Erben mytologické problematice přikládal. Spolu s publikovanými hesly z Riegrova *Slovníku naučného* a se studii o slovanském bájesloví byl souborně vydán r. 2009 v antologii *Slovanské bájesloví*.²³ Jsou svědectvím toho, že mytologické bádání v době Erbenově svým způsobem kulminuje a byla mu věnována velká pozornost, i když bájeslovná témata úplně nemizí ani později.²⁴ V minulém století se mu věnují různí badatelé, kteří slovanský a evropský materiál zasadili do celosvětových souvislostí.²⁵

Obrazy z lidového života

Doba Erbenova přinesla s sebou rozvoj národopisné publicistiky spojené s obrazy z lidového života, které jsou součástí společenského zájmu o poznávání „národní“ kultury. Různě žánrově koncipované a tematicky zaměřené texty přinášejí informace o hmotné a duchovní kultuře lidových vrstev jak v českých zemích, tak také v nejbližší slovanské zemi, na Slovensku, s cílem podpory myšlenky česko-slovenské vzájemnosti.²⁶ Autorem jedné takové národopisné črty je sám Erben, když zpracoval a publikoval své poznatky z cest na Chodsko. První uskutečnil v r. 1842, když doprovázel ruského vědce Osipa Maksimoviče Bodjanského na jeho cestě po Čechách. Zastavil se v Domažlicích a na Chodsku zůstal několik neděl, které věnoval studiu lidové slovesnosti, zvyků, kroje a nářečí.²⁷ Druhou cestu podnikl za dva roky, když sbíral materiál ve venkovských archivech pro historické dílo o českých šlechtických rodech. Ze shromážděného národopisného materiálu, jenž zůstal v rukopisu nevydán, je ceněn detailní popis lidového oděvu, jeden z nejstarších

v odborné národopisné literatuře. O mnoho let později, r. 1866, se Erben vypravil na Chodsko znovu, aby zde získal chodský kroj pro Všeslovanskou výstavu do Moskvy. Ze získaného materiálu, doplněného staršími poznatky ze čtyřicátých let, uveřejnil tentokrát v Květech stať o kroji selského lidu, tzv. Chodů neb Buláků.²⁸

Daleko bohatší z tohoto ohledu je literární dílo Boženy Němcové. Její životní osudy ji přivedly nejen na různá místa Čech, z nichž nejdůležitější byl pobyt na Chodsku, ale v padesátých letech podnikla několik cest na Slovensko, do tehdejších Uher, kam byl její muž služebně přeložen do Balášských Ďarmot. Cestopisné obrazy publikovala ve společenských časopisech a v Časopise Českého muzea. Cenné jsou dokumentární postřehy z oblasti materiální kultury stejně jako popisy kalendářního a rodinného zvykosloví. Její *Obrazy z okolí domažlického* stejně jako Erbenova práce mají důležité místo v dějinách oboru svým prvenstvím zájmu o každodenní život lidových vrstev.²⁹ Ale autoři cestopisných črt se neobraceli jen k domácímu prostředí, cílem byl také slovanský svět, ať už blízký, jako v případě Němcové Slovensko, tak také vzdálenější jako byl slovanský Východ v případě Karla Havlíčka Borovského. Jeho *Obrazy z Rus* (1843–1846) v pěti črtách přibližují ruskou realitu zbarvenou vlasteneckého sentimentu. Havlíček se zajímal také o ukrajinskou lidovou píseň a kulturu haličských Rusínů.³⁰

Doslovné obrazy z lidového života vytvořilo výtvarné umění, jak je reprezentuje dílo zakladatele českého národního malířství Josefa Mánesa (1820–1871). Idea národního oděvu vedla Mánesa k dokumentárním kresbám českých, moravských, slovenských a dalších regionálních krojových typů, které měly poskytnout podkladový materiál k jeho vytvoření. Vlastní umělecká tvorba užitá ilustrační a volná, inspirovaná lidovým prostředím, zahajuje v českých zemích proud výtvarného folklorismu, na jehož počátku stojí idylické *Líbánky na Hané* (1849). Do této linie spadají Mánesovy ilustrace k lidovým písním či výzdoba staroměstského orloje.³¹

Závěr

I když mnohostranné literární a vědecké dílo Karla Jaromíra Erbena sehrálo v dějinách českého národopisu důležitou roli, nelze období let 1841–1886 považovat za neměnné a unifikované. V rozmezí více jak čtyřiceti let se výrazně proměnila politicko-společenská situace, kulturní život i vědecké poznání. Mezi politické mezníky, jichž byl Erben svědek, náležely pád Metternichova absolutismu, revoluční léta 1848/1849, období Bachova absolutismu, vydání říjnového diplomu 1861 a vznik

konstituční monarchie s rozvojem parlamentarismu a s uvolněním politického a společenského života. Erben se dožil pouti do Moskvy na *Všeslovanskou výstavu* (1867) i pozvolného završování procesu národního obrození, které vyústilo v budování společenských symbolů jako Národního divadla (položení základního kamene 1868).

Z hlediska vědecké práce mytologickou školu Jakoba Grimma i Herderovy názory na lidovou píseň (*Naturpoesie*), stojící v opozici proti umělému básnictví (*Kunstpoesie*), nahradily nové metodologické přístupy, které se snažily o objektivnější pohled na jevy lidové kultury v otázce jejich geneze i role v národní kultuře. Náležela k nim tzv. migrační teorie, která shody a analogie v evropském pohádkoslovném materiálu vysvětlovala společným původem indoevropských národů a jejich předlohy hledala v mimoevropském prostředí. Odhalování cest a evidence migrujících látek či námětů (*sujetů*) byly předmětem seriózního vědeckého bádání, na jehož počátku stála *Pantschatantra, fünf Bücher indischer Fabeln, Märchen und Erzählungen* (1859) Theodora Benfeye.

Vedle migrační teorie uplatnění kritických metod literární historie na folklorní materiál přineslo další poznatky o původu lidových látek, variačním procesu a o vazbách mezi umělou literaturou a lidovou slovesností. I když tyto nové přístupy chronologicky spadají do Erbenovy doby, akceptovali je mladí badatelé, jako např. Julius Fejfalik (1833–1862), a nastupující generace hlásící se ke Gebauerově škole (založena 1880).³² Ale to už je jiná éra, jejíž součástí Erben nebyl. J. Horák proto konstatuje: „*Jeho jméno, tuším, po právu označuje období, v němž působil. Zůstával živým střediskem všech snah národopisných, především mnohostranností a cenou svých prací. [...] Vyznavačem učení Grimmova byl nejen z přesvědčení vědeckého, ale jistě také volbou srdce: zaujalo ho umělecké a mravní kouzlo osobnosti Grimmovy, poněvadž mu byla také bytostně blízká.*”³³

O třicet let později představitel socialistické etnografické vědy Antonín Robek ve svém *Nástinu české a slovenské etnografie* (1964) zavádí jinou chronologii oboru na základě třídního hodnocení protagonistů. Erbena označil za jednoho z čelných představitelů etnografie v době rozvíjejícího se buržoasně demokratického hnutí. „*Idealizace života české vesnice, potlačení materiálů svědčících o třídním rozkladu vesnice a o vznikajících třídních rozporech, potlačení záporných stránek života,*“ to jsou podle A. Robka charakteristické znaky tehdejšího pojetí etnografie.³⁴ Za vrcholnou postavu tohoto období považuje B. Němcovou, protože etnografické

studium posunula nejdále. B. Němcová měla jako první v etnografii objevit skutečnost, že život české vesnice je velmi trudný a že je ho nutné změnit po stránce sociální. *Etnografie přestává v jejím pojetí vyzdvihováním třeba i ilusorních hodnot být i se zřetelem upevnit pocit hrdosti na světodějnost českého národa, ale burcuje, ukazuje na současné problémy života lidu, připravuje lid k uvědomělé činnosti. Vede ho od uvědomění národnosti k aktivním politickým činům.*³⁵

Zatím poslední zhodnocení díla K. J. Erbena z hlediska národopisu (etnologie) najdeme v lexikálním kompendiu, které završilo více jak stoletý vývoj oboru od doby Národopisné výstavy československé (1895), kdy myšlenka encyklopedie československého lidu vznikla. Autorkou personálního hesla, věnovaného K. J. Erbenovi v *Lidové kultuře. Národopisné encyklopedii Čech, Moravy a Slezska* (2007), je folkloristka Dagmar Klímová.³⁶ Její objektivní hodnocení Erbenova díla a osobnosti konvenuje s charakteristickou Horákovou a nezpochybňuje Erbenův zásadní podíl na formování národopisné vědy české a slovanské.

Poznámky

¹ HORÁK, Jiří: *Národopis československý. Přehledný nástin*. In: Československá vlastivěda II. Člověk. Praha 1933, s. 305–472.

² Následující období v Horákově periodizaci dějin českého a slovenského národopisu: VI. Rozkvět národopisu vědeckého od Národopisné výstavy československé do období státní samostatnosti (1895–1918); VII. Doba přítomná (1918–1932); VIII. Příklad národopisných prací z období 1891–1932. Viz HORÁK, Jiří: *Národopis československý. Přehledný nástin*, c. d., s. 305–472.

³ ŠRÁMKOVÁ, Marta – SIROVÁTKA, Oldřich: *Lidové balady v Čechách a Erbenova sbírka epických písní*. Národopisný věstník československý, 5–6, 1970–1971, s. 119–139.

⁴ ERBEN, Karel Jaromír: *Prostonárodní české písně a říkadla. Předmluva*. Praha 1863, s. IX.

⁵ SKALNÍKOVÁ, Olga: *Karel Jaromír Erben – národopisec a folklorista*. Český lid, 6 (38), 1951, s. 252.

⁶ ZÍBRT, Čeněk: *Vlastní životopis K. J. Erbena 1843*. Český lid, 21, 1912, s. 115.

⁷ HORÁK, Jiří: *Erbenova sbírka českých písní lidových*. Národopisný věstník československý, 7, 1912, s. 1–12.

⁸ Rovnocenným nástupcem F. Sušila byl František Bartoš, kterému se podařilo vytvořit další sbírky na celomoravské bázi, i když převažuje písňový materiál jižní a východní Moravy. V Čechách byl Erbenovým pokračovatel Čeněk Holas, jehož dílo však provázela kritika. Viz HORÁK, Jiří: *Naše lidová píseň*. Praha 1946; TYLLNER, Lubomír: *Tradiční hudba. Hledání kořenů*. Praha 2010.

⁹ Např. Guberniální sběratelská akce, jejímž výsledkem byly sbírky: RITTER z Rittersberku, Jan: *České národní písně*. [Praha] 1825. Nové vydání MARKL, Jaroslav: *Nejstarší sbírky českých lidových písní*. Praha 1987. Sběry z Moravy vydali

VETTERL, Karel – HRABALOVÁ, Olga: *Guberniální sbírka písní a instrumentální hudby z Moravy a Slezska z roku 1819*. Strážnice 1994.

¹⁰ Gustáv Kazimír ZECHENTER (1824–1908), praktický lékař, narozený na Slovensku v B. Bystrici, přítel B. Němcové, autor humoresek a cestopisných povídek.

¹¹ HAVRÁNEK, Bohumil a kol.: *Spisy B. Němcové XIV*. Praha, s. 268.

¹² URBAN, Zdeněk: *Božena Němcová a lidová slovesnost slovanských národů*. Národopisné aktuality, 7, 1970, s. 169–184.

¹³ ERBEN, Karel Jaromír: *Sto prstonárodních pohádek a pověstí slovanských v nářečích původních*. Praha 1865.

¹⁴ Viz SIROVÁTKA, Oldřich: *Kuldova sbírka pohádek a pověstí z Rožnovska*. In: B. M. Kulda: *Pohádky a pověsti z Rožnovska*. Praha 1963, s. 5–26. Též DRÁPALA, Daniel (red.): *Aktivity duchovních na poli vědy a kultury. Sborník příspěvků z vědecké konference k 100. výročí úmrtí Beneše Methoda Kuldy*. Rožnov pod Radhoštěm 2003.

¹⁵ První sbírku českých pohádek publikoval MALÝ, Jakub: *Národní české pohádky a pověsti*. Praha 1838. Viz JECH, Jaromír: *Malý Jakub Josef*. In: *Lidová kultura. Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska 1. Biografická část*. Praha 2007, s. 142.

¹⁶ ERBEN, Karel Jaromír: *O třech přadlenách*. Česká Včela 1844; TÝŽ: *Dobře tak, že je smrt na světě*. Česká Včela 1844; Týž: *Dlouhý, Široký a Bystrozraký*. Perly České 1855; TÝŽ: *Pták Ohnivák a liška Ryška*. Máj 1858; TÝŽ: *Zlatovláska*. Máj 1859; TÝŽ: *Tři zlaté vlasy Děda Vševěda*. Máj 1860.

¹⁷ HORÁK, Jiří: *Národopis československý. Přehledný nástin, c. d.*, s. 349.

¹⁸ ERBEN, Karel Jaromír: *Jména měsíců slovanská vůbec a česká zvláště*. Časopis Českého museum 23, 1849, s. 133–176.

¹⁹ HORÁK, Jiří: *Národopis československý. Přehledný nástin, c. d.*, s. 345.

²⁰ Vydáno až později. Viz ERBEN, Karel Jaromír: *Vídy čili sudice. Příspěvek k slovanskému bájesloví*. Slovanský sborník, 2, 1883, s. 1–14 ad.

²¹ ERBEN, Karel Jaromír: *Báje slovanská o stvoření světa*. Časopis Musea Království českého, 40, 1866, s. 35–45.

²² ČERNÝ, Marcel: *Karel Jaromír Erben jako badatel v oblasti slovanského bájesloví*. In: *Slovanské bájesloví. Karel Jaromír Erben*. Praha 2009, s. 43.

²³ BECHYŇOVÁ, Věnceslava – ČERNÝ, Marcel – KALETA, Petr (red.): *Slovanské bájesloví. Karel Jaromír Erben*. Praha 2009.

²⁴ Viz MÁCHAL, Jan: *Nákres slovanského bájesloví*. Praha 1891; TÝŽ: *Bájesloví slovanské*. Praha 1907.

²⁵ KALETA, Petr: *Slovanské bájeslovné bádání od přelomu 19. a 20. století*. In: *Slovanské bájesloví. Karel Jaromír Erben*. Praha 2009, s. 65–80.

²⁶ Poznatky z cest po slovanských zemích uveřejňovaly dobové společenské časopisy, jako Květy, Světozor, Zlatá Praha ad. Viz MALACKA, Emil: *Národopisné materiály v českých kulturně-historických časopisech 2. poloviny 19. století. Anotovaná bibliografie*. Brno 2009.

²⁷ KRAMAŘÍK, Jaroslav: *Práce Boženy Němcové o Chodsku a její význam v dějinách našeho národopisu*. Český lid, 6 (38), 1951, s. 155.

²⁸ ERBEN, Karel Jaromír: *Popis krajů lidu selského, tak nazvaných Chodů neb Buláků z okolí města Domažlic v Čechách*. Květy, 2, 1867, s. 168, 177–179.

²⁹ KRAMAŘÍK, Jaroslav: *Práce Boženy Němcové o Chodsku a její význam v dějinách našeho národopisu*. Český lid, 6 (38), 1951, s. 103–107 ad.; 39, 1952, s. 16–21 ad.; 40, 1953, s. 14–16 ad.

³⁰ HORÁK, Jiří: *Z národopisných studií K. Havlíčka*. Národopisný věstník československý, 16, 1923, s. 26–33.

³¹ ŽÁKAVEC, František: *Dílo Josefa Mánesa II. Lid československý*. Praha 1923. JEŘÁBEK, Richard: *Josef Mánes*. In: *Od folkloru k folklorismu*. Slovník folklorního hnutí na Moravě a ve Slezsku. Strážnice 1997, s. 73.

³² URBAN, Zdeněk: *Z dějin výuky etnografie a folkloristiky na Univerzitě Karlově. K 100. výročí založení Gebauerova semináře pro slovanskou filologii*. Český lid, 67, 1980, s. 66–69.

³³ HORÁK, Jiří: *Národopis československý. Přehledný nástin*, c. d., s. 350–351.

³⁴ ROBEK, Antonín: *Nástin dějin české a slovenské etnografie*. Praha 1964, s. 38.

³⁵ Tamtéž, s. 43.

³⁶ KLÍMOVÁ, Dagmar: *Erben Karel Jaromír*. In: *Lidová kultura*. Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska 1. Biografická část. Praha 2007, s. 49–50.